

LBRIS

We know
books

Nikos Kazantzakis
**VIAȚA ȘI PERIPETEIILE
LUI ALEXIS ZORBAS**

Traducere din neogreacă
și tabel cronologic de
ELENA LAZĂR

HUMANITAS
fiction

Cuprins

Viața și peripețiile lui Alexis Zorbas	5
<i>Repere cronologice</i>	327

Are, acum văd limpede, toate trăsăturile unui praznic. Tava cu colivă împodobită cu zahăr presărat din belșug și numele ALEXIS ZORBAS scris deasupra cu scortîșoară și migdale. Mă uit la nume și deodată marea indigo a Cretei se întinde și-mi năpădește mintea. Cuvinte, răsete, dansuri, beții; griji, discuții domoale în asfințit, ochi rotunzi pironiți duios și disprețuitor asupra mea, ca și cum mi-ar ura bun venit în fiecare clipă, ca și cum mi-ar spune adio în fiecare moment, pentru totdeauna.

Și așa cum, atunci când privim tava împodobită, în peștera inimii noastre atârnă, înșirate ca niște lilioci, și alte amintiri, la fel, fără să vreau, cu umbra lui Zorbas s-a înlănțuit din prima clipă o altă umbră mult îndrăgită și, în spatele ei, neașteptată, încă una, a unei femei decrepite, de mii de ori boită, de mii de ori sărutată, pe care o întâlnisem cu Zorbas pe o plajă din Creta, la Marea Libiană...

Cu siguranță inima omului este ca o groapă cu sânge acoperită și, cum se deschide, dau fuga să bea și să învie toate nefericitele umbre însetate, care se înghesuie în jurul nostru și întunecă atmosfera. Dau fuga să soarbă sângele inimii noastre, căci știu că altă înviere nu există. Acum, dintre toate, mai în față aleargă, cu pașii lui mari, Zorbas și dă deoparte celelalte umbre, fiindcă știe că azi praznicul se oficiază pentru el.

*Să-i dăm, așadar, să bea din sângele nostru, spre a învia.
Să facem tot ce ne stă în putință ca acest mâncău
și băutor fără pereche, harnic, afemeiat și
vagabond, să mai trăiască puțin. Sufletul
cel mai mare, trupul cel mai sigur,
strigătul cel mai liber pe care
le-am cunoscut în viața mea.*

I

L-am cunoscut la Pireu. Coborâsem în port să iau vaporul spre Creta. Tocmai se lumina de ziuă. Ploua. Bătea un sirocco tăios și stropii mari ai valurilor ajungeau până la micuța cafenea. Ușile mari de sticlă fiind închise, în aer stăruia un amestec de duhoare și ceai de salvie. Afară era frig, iar geamurile se aburiseră de la suflarea oamenilor. În puloverele lor cafenii din păr de capră, cinci-șase marinari, care avuseseră o noapte albă, beau de zor cafele și ceaiuri de salvie și priveau marea prin geamurile aburite.

Peștii, amețiți de izbiturile furtunii, își găsiseră adăpost în apele liniștite din adânc și așteptau să se potolească vâltoarea de sus; pescarii, înghesuiți în cafenele, așteptau și ei să înceze frământarea divină, ca peștilor să le treacă teama și să urce la suprafața apei pentru a mușca din momeală. Limbile, marșuinii, calcanii se întorceau din incursiunile lor nocturne să se culce. Se crăpa de ziuă.

Ușa de sticlă se deschise; intră un hamal scund, cu fața tăbăcită de vânt, cu capul gol, desculț, stropit de noroi din cap până-n picioare.

— Ei, Konstandis, strigă un lup de mare înfășurat într-o manta albastră, ce faci, mă?

Konstandis scuipe furios.

— Ce-ai vrea să fac, mă rog? răspunse. Ziuă bună, cafeenea! Seară bună, casă! Ziuă bună, cafeenea! Seară bună, casă! Asta-i viața mea. Muncă – ioc!

Câțiva râseră, alții dădură din cap, înjurând.

—Viața asta-i ocnă! spuse un mustacios care-și făcuse studiile de filozofie la teatrul de marionete Karaghiozis. Pârnaie pe viață, fir-ar să fie!

O lumină plăcută, verde-albastră, inundă geamurile murdare, pătrunse și ea în cafenea, se agăță de mâini, nasuri și frunți, sări pe vatră, sticlele parcă luară foc. Becurile își pierdură forța, cafegiul, mahmur de atâta nesomn, întinse mâna și le stinse.

O clipă se așternu tăcerea. Toți ochii se înălțară și priviră afară ziua pâcloasă. Se auzeau valurile care se spârgeau de țârm mugind; în cafenea, câteva narghilele gâlgâiră.

Bătrânul lup de mare oftă:

— Măi, ce-o fi cu căpitan Lemonis? exclamă. Dumnezeu să-l aibă în pază!

Aruncă o privire rea spre mare:

— Ptiu, dușmanca familiilor! tună el, mușcându-și mustața albită.

Stăteam într-un colț; înfrigorat, mai cerui un ceai de salvie; moțaiam; mă luptam cu somnul, cu oboseala și cu tristețea ce mă încerca de obicei dimineața. Priveam prin geamurile aburite portul care se trezea și răsuna de sirenele vapoarelor, de forfota căruțelor și a barcagiilor. Priveam pierdut și parcă un năvod nevăzut, țesut de mare, ploaie și plictis, îmi înfășura strâns inima în ochiurile lui dese.

Îmi pironisem ochii pe prora neagră a unui vapor impunător, cufundat încă de la copastie în jos în beznă. Ploua și vedeam cum firele ploii amestecau parcă până și cerul cu noroi.

Tot privind vaporul cel negru și umbrele și ploaia, amărăciunea mea căpăta, încet-încet, chip, amintirile se trezeau și în vântul umed, prietenul drag, plăsmuit din ploaie și dor, prindea contur. Când o fi fost? Anul trecut? Într-o altă viață? Ieri? Când oi fi coborât în portul ăsta să-mi iau rămas-bun de la el? Ploua și atunci, era la fel de frig și tocmai se lumina de ziuă; inima mi se zbătu iarăși tulburată.

A prelungi despărțirea de cei dragi este otravă curată; mai bine să o tai dintr-o lovitură de cuțit și să rămâi iarăși singur de tot, în starea firească a omului, singurătatea. Totuși, în zorii acelei zile ploioase nu mă puteam dezlipi de prietenul meu. (Mai târziu, din păcate, vai, prea târziu, mi-am dat seama de ce.) Urcasem cu el la bord și stăteam în cabina lui, printre bagajele risipite peste tot. Îl priveam fix, stăruitor, când se uita în altă parte, vrând parcă să-mi întipăresc în memorie, una câte una, toate trăsăturile – ochii luminoși verzi-albaștri, fața tinerească, dolofană, expresia fină, de orgoliu și, mai ales, mâinile lui, cu degete lungi, nobile.

La un moment dat, îmi surprinsese privirea care se târa lacomă asupra lui; se întorsese, cu acel aer zeflemitor pe care-l căpăta când voia să-și ascundă emoția. Mă prinsese asupra faptului, își dădea prea bine seama ce simțeam. Și, ca să alunge tristețea despărțirii pe care-o încercam amândoi:

— Până când? mă întrebă zâmbind ironic.

— Până când... ce?

— O să ronțai hârtie și-o să te mânjești de cerneală? Mai bine hai cu mine în Caucaz, unde mii de oameni din neamul nostru se află în primejdie! Hai să-i salvăm!

Râse, vrând parcă să micșoreze efectul vorbelor mari pe care le rostise.

— S-ar putea, desigur, să nu-i salvăm, adăugă. Dar măcar așa o să ne salvăm pe noi, încercând să-i salvăm pe alții. Nu-i așa? Nu asta propovăduiai dumneata, dascăle? „Singurul mod de a te salva pe tine însuți este să lupți să-i salvezi pe ceilalți...” La faptă, așadar, dascăl iscusit în predici... Aici să te vad!

N-am răspuns. Orient sacru, leagăn al zeilor, munți semeți, strigătul lui Prometeu țintuit pe stâncă... Neamul nostru, țintuit în anii aceia pe aceleași stânci ca strămoșul lor, striga. Era în primejdie; își chema din nou un fiu să vină să-l salveze. Iar eu îi ascultam strigătul cu mâinile-n sân, de parcă durerea ar fi fost doar vis, iar viața o tragedie zguduitoare în care

ar fi o mare grosolanie și naivitate să sari din lojă pe scenă și să intervii în acțiune.

Prietenul meu se ridicase fără să aștepte răspuns. Vaporul șuiera acum pentru a treia oară. Îmi întinse mâna:

— Rămâi cu bine, șoarece de bibliotecă! spusese batjocoritor, ca să-și ascundă emoția.

Era o rușine, o știa prea bine, să nu fii în stare să-ți stăpânești emoția. Lacrimi, vorbe duioase, gesturi necontrolate, familiarități gratuite, i se păreau urâtenii nedemne de om. Niciodată noi doi, care țineam atât de mult unul la celălalt, nu schimbaserăm vreo vorbă tandră; ne jucam și ne hârjoneam, ca niște fiare. El – fin, ironic, civilizată; eu – ca un barbar. El – reținut, epuizând fără greutate toate manifestările sufletului printr-un zâmbet; eu – necioplit, izbucnind într-un râs grosolan, nepotrivit.

Am încercat să-mi ascund și eu tulburarea printr-o vorbă dură, dar mi s-a făcut rușine. Nu, de fapt nu mi-era rușine, ci pur și simplu nu mă simțeam în stare. I-am strâns mâna. I-o țineam așa, fără să-i dau drumul. Mă privi nedumerit.

— Emoție? făcu, încercând să zâmbească.

— Da, îi răspunsei calm.

— De ce? N-am vorbit, sunt ani de-atunci, nu ne-am înțeles odată? Cum zic japonezii ăia, după care te dai în vânt? *Fudosin!* Impasibilitate, sânge rece, o mască zâmbitoare, ne mișcată pe chip. Ce se întâmplă în spatele măștii ne privește.

— Da, răspunsesem, încercând să nu mă avânt într-o frază fără sfârșit – nu eram sigur că așa fi putut să-mi stăpânesc tremurul din glas.

Pe vapor se auzi gongul alungând vizitatorii din cabine. Burnița. Atmosfera era încărcată de cuvinte pătimașe de rămas-bun, jurăminte, sărutări care nu se mai sfârșeau, comenzi iuți, rostite gâfâit. Mama cădea în brațele fiului, soția într-ale bărbatului, prietenul își îmbrățișa prietenul. De parcă s-ar fi despărțit pentru totdeauna; de parcă această scurtă despărțire le-ar fi amintit-o pe cea mare. Iar sunetul blând al gong-

gului răsună brusc, de la pupă la proră, în aerul umed, ca un clopot de înmormântare.

Prietenul se aplecă spre mine:

— Ascultă, rosti încet, ai cumva vreo presimțire rea? Recunoaște!

— Da, răspunsei din nou.

— Crezi în bazaconii dintr-astea?

— Nu, rostii pe un ton sigur.

— Și-atunci?

Nu exista „atunci”; nu credeam, dar mi-era teamă.

El își sprijini ușor mâna pe genunchiul meu, cum obișnuia în momentele cele mai cordiale, când discutam și-l zoream să ia vreo hotărâre, iar el se împotriva și până la urmă accepta și-mi atingea genunchiul, ca și cum mi-ar fi spus: „Bine, o să fac ce vrei tu, din dragoste...”

Pleoapele îi clipiră în două-trei rânduri. Mă privea din nou. Își dădea seama că eram din cale-afară de trist și șovăia să recurgă la armele noastre îndrăgite – râsul, ironia...
— Bine, spuse. Dă-mi mâna! Dacă unul din noi doi se va afla în primejdie de moarte...

Se opri, rușinat parcă. Noi, care de ani în șir luam în râs astfel de rătăcirii metapsihice și puneam în aceeași găleată vegetarieni, amatori de spiritism, teozofi și ectoplasme...

— Așadar? întrebai, încercând să ghicesc.

— S-o luăm așa, ca pe-o joacă, spuse în grabă, ca să scape de fraza plină de capcane în care se avântase. Dacă unul din noi doi s-o afla în primejdie de moarte, să se gândească la celălalt atât de intens, încât să-i dea de știre, oriunde s-ar afla... De acord?

Dădu să râdă, dar buzele, parcă înghețate, nu se mișcară.

— De-acord! încuviințai eu.

De teamă să nu-și fi dat cumva pe față tulburarea, adăugă grăbit:

— Nu cred, firește, în comunicarea aeriană a sufletelor...

— Nu contează, murmurai. Măcar de-ar fi...

— Bine, atunci! Să încercăm... Ne-am înțeles?

— Înțeles, răspunsei din nou.

Acestea ne-au fost ultimele cuvinte. Ne-am strâns tăcuți mâinile, degetele ni se împletiră o clipă cu dor și se desfăcură brusc. Am plecat degrabă, fără să mă întorc, de parc-aș fi fost urmărit. Dădui să-ntorc capul, să-mi văd prietenul pentru ultima oară, dar mă stăpâni. „Nu te-ntoarce! mi-am poruncit. E de-ajuns!“

Sufletul omului e aidoma lutului, neșlefuit; neprelucrat încă, cu porniri grosolane, dintr-o bucată. Nimic limpede, sigur, nu poate ghici; de-ar fi ghicit, cât de diferită ar fi fost această despărțire!

Lumina se întindea tot mai puternică, zorii se împrăștia, cele două dimineți deveneau una, chipul drag al prietenului – acum îl vedeam limpede – stătea nemișcat în ploaie, trist, în bătaia vântului din port. Ușa de sticlă a cafenelei se trânti, se auzi vuietul mării, intră un marinar crăcanat, cu mustața pleoștită. Glasuri vesele îl întâmpinară:

— Bun venit căpitanului Lemonis!

Mă ghemuii în colțul meu, încercând să-mi adun din nou gândurile; dar chipul prietenului se pierduse deja în ploaie, dispăruse.

Căpitan Lemonis își scosese mătâniile și le număra liniștit, îngândurat. Era zgârcit la vorbă. Mă chinuiam să nu văd, să n-aud nimic din ce se întâmpla în jurul meu, ca să păstrez încă vedenia ce se estompa tot mai mult. Să re trăiesc mânia ce mă stăpânise atunci, nu mânie, rușinea pe care o simțisem când prietenul meu mă făcuse „șoarece de bibliotecă“. Avea dreptate! Eu, care iubeam atât de mult viața, cum de mă înglodasem de atâția ani în tot felul de hârțoage, mânjit de cerneală până la urechi? În ziua când ne despărțiserăm, prietenul meu mă ajutase să văd limpede. M-am bucurat, firește; știind deja numele nenorocirii mele, poate mi-ar fi fost mai ușor s-o înving. Ca și cum n-ar mai fi fost risipită, fără consistență, de neprins, ci ar fi căpătat trup și mi-ar fi fost de-acum mai ușor să mă lupt cu ea.

Vorba lui dură se strecurase pe nesimțite în mine și de atunci tot căutam un pretext să las baltă hârțoagele și să trec la fapte. Îmi era silă și rușine să port ca blazon spiritual acest rozător abject. În urmă cu o lună găsisem prilejul: am închiriat, pe un țărm cretan, spre Marea Libiei, o mină de lignit părăsită. De-aceea plecam acum în Creta, să trăiesc laolaltă cu oamenii simpli, muncitori, țărani, departe de tagma șoa-recilor de bibliotecă.

Mă pregăteam de plecare și eram nespus de emoționat, ca și cum călătoria asta ar fi avut un rost ascuns; luasem hotărârea să întorc foaia. „Până acum, suflele al meu, îmi ziceam, vedeai doar umbra și te săturai. Acum o să te duc în miezul lucrurilor.“

Eram gata; în ajunul plecării, scotocind prin hârtii, am găsit un manuscris neisprăvit. L-am luat, l-am răsfoit șovăind. De doi ani mă stăpânea o tulburare, un dor cumplit, o sămânță: Buddha. Îl simțeam cum roade neconținut în mine, se plămădește, se prinde. Creștea, se-ntindea, începea să se zbată în piept să scape. Iar acum inima nu mă lăsa să-l arunc; nu eram în stare. Era deja prea târziu pentru un astfel de avorton spiritual.

La un moment dat, în timp ce țineam manuscrisul, nehotărât, zâmbetul prietenului stăruia în aer, numai ironie și gingășie. „O să-l iau! îi spusei înverșunat. Nu mi-e teamă de el, o să-l iau, nu zâmbi!“ L-am înfășurat cu atenție, de parc-aș fi înfășurat un prunc, și l-am luat cu mine.

Glasul răgușit al căpitanului Lemonis spintecă aerul. Am ciulit urechea; vorbeau despre spiridușii ce se agățaseră în vârtejul furtunii de catargul corăbiei sale și-l lingeau.

— Sunt moi și alunecoși, când pui mâna pe ei, parc-ai atinge niște flăcări; mi-am uns mustățile și toată noaptea am lucit ca un drac. Cum vă spuneam, apa năvălise pe corabie și cărbunii cu care era încărcată s-au udat, atârnav greu. Corabia a-nceput să-ngenuncheze, da' și-a pus Dumnezeu mâna, a azvârlit un fulger năprasnic, tambuchiurile s-au spart și marea s-a-nnegrit de cărbuni. Corabia, ușurată de povară, și-a revenit la linia de plutire și uite-așa am scăpat. S-a dus și asta.